

Az 1945. év során a honvéd csapatok szervezetében felállított határőr alakulatok egyik legnagyobb problémája a képzett, határvasz gyakorlattal is rendelkező tiszti, tiszthelyettesi állomány biztosítása volt. Mivel a határvasz csapatok a háború során igen jelentős veszteségeket szenvedtek minden állománykategóriában, ezért a nyugatra vezényelt alakulatok hadifogságból lassanként hazatérő tagjait azonnal az újonnan szervezett határportyázó századokhoz irányították.

Politikai szempontok ekkor még nem játszottak szerepet az állományszervezésben, fő feladat a működőképesség biztosítása volt. Mivel a határvaszok közül háborús bűnöket nemigen követett el senki, a határvasz csapatoknál szolgált tisztek, tiszthelyettesek visszatérésének nem volt akadálya. Egyáltalán a hadsereg ekkor még teljesen depolitizált volt. Bár a korábbi egzisztenciából, vagy neveletésből fakadóan tagjaik között voltak komoly fenntartások, főleg a szovjet csapatokkal szemben, ezek inkább egyéni nézetek voltak, nem lehetett őket a hadsereg politikai álláspontjának tekinteni. 1945-ben a belpolitikai csatározások még elkerülték a hadsereget.

Létezett azonban egy másik határőrizeti szervezet is, a Magyar Állami Határrendőrség, amely létrehozásánál kezdettől fogva szerepet játszott az a célkitűzés, hogy a határőrizet egy – az adott időszakban politikailag is igen fontos – területe felett a baloldali erőkhöz közelebb álló belügyminisztérium gyakoroljon felügyeletet.

Az 1946. márciusi átszervezés indítéka ugyan az a természetes igényből fakadó politikai cél volt, hogy a fegyveres erők létszáma feleljen meg az ország növekvő biztonságigényének, és gazdasági teherbírásának, azonban az eddigre már felerősödő belpolitikai küzdelem (nyilván külpolitikai aspektusainak függvényében), a hatalom megszerzése érdekében folytatott viaskodás a témát a politikai szféra egyik ütközőterévé változtatta. A csatározásokban látványosan megerősödő kommunista párt és politikai szövetségesei – a szovjet támogatástól függetlenül is – az ellenfeleiknél jobb haditervvel rendelkeztek.

A baloldal időben felismerte, hogy az alig javuló közbiztonság, a csempészet és a feketézés nem csak a rendvédelmi szervezetek, hanem a csökkentésre ítélt honvédségen belül a határportyázó erők megerősítését kívánja. El tudta érni, hogy a belügy kommunista irányítás alatt maradjon, és a honvédség le- és átszervezése az ő elképzelésük szerint valósuljon meg, annak ellenére, hogy a honvédelmi tárca kiscgazda kezekben volt. Az átszervezés eredményeként, miközben a jobboldal szimpatizánsait többnyire leszerelték, a kommunistákat és a baloldali érzelmű tiszteket, tiszthelyetteseket az újonnan szerveződő határvaszokhoz vezényelték. Itt persze a baloldali katonai vezetők számottevő túlsúlya alakult ki. Végül pedig, hogy a kommunista párt döntő befolyását biztosítsák a szervezet felett, az újonnan szervezett Határőr Parancsnokság (később főparancsnokság) élére a magas katonai képzettségű kommunista PÁLFFY György vezérőrnagyot, törzsparancsnokául a hasonló beállítottságú NÉMETH Dezső ezredest állították. A baloldali pártok e káderpolitikai lépésének igazi értékét akkor érzékelhetjük, ha figyelembe vesszük, hogy a 13 500 főre csökkentett honvédség közel felét kitevő 6 588 fős határőrség az ország legnagyobb magasabbegysége volt, s ez a katonai erő a későbbiekben a baloldal hatalmi harcának erős fegyverévé vált.¹

Az 1946. márciusi átszervezéssel a honvédség – ezen belül a határőr csapatok – tisztikarának összetételében értek el jelentős változásokat azzal, hogy eltávolították a politikai szempontból kevésbé megbízhatónak ítélt személyeket. Ennek során elbocsátottak 87 tisztet és 277 tiszthelyestest, beosztásából felmentettek további 55 tisztet és 82 tiszthelyestest. Helyükre bár felkészületlen, s nem ritkán alkalmatlan, de a baloldali erők számára elkötelezett egyének kerültek. Az átszervezést követő egy év alatt (a 14-ből!) 7 zászlóaljparancsnokot kellett leváltani alkalmatlanság miatt.²

Mindezek mellett a kommunista politikusok nagyon jól tudták, hogy ez a határőrség még nem maradéktalanul az övék. Még nem kész arra, hogy a hatalmat megragadni igyekvő baloldal olyan szilárd támasza legyen, amelyre minden körülmények között számíthat. Nem tévesztették szem elől a szervezetben még jelentékeny számban meglévő, HORTHY hadseregéből megörökölt tiszteket, tiszthelyetteseket. Azonban ezek szakmai tudására egyelőre szükség volt a szervezet működőképességének megőrzése érdekében. Az átszervezést követően egy pillanatra sem szüntek meg a hatalom megragadásának előkészítésén munkálkodni. Ehhez valószínűleg kész forgatókönyvvel rendelkeztek, de ha nem is volt ilyen, mindenesetre nagyon határozott és erőteljes koncepcióval rendelkeztek a továbbiakat illetően.

A határőrség párthadsereggé alakításáért folytatott küzdelem következő színterévé a személyzeti (korabeli kifejezéssel élve káder), valamint a személyállomány körében végzett politikai nevelőmunka

vált. Hogy jobb pozíciókat szerezzenek a káderpolitikájuk megvalósításához, kommunista és szimpatizáns állományból létrehozták a „D” (defenzív) szervezetet, amelyek egyéb feladatuk mellett segítséget nyújtottak néhány kellemetlen vezető lejáratahoz, eltávolításához, bíróság elé állításához, öngyilkosságba kényszerítéséhez.³ Pótlásukra a legalkalmasabbnak mindig egy baloldali tiszt bizonyult. Közben a személyzeti munkát végző tiszti állomány köre is szép csendben kicserélődött, csupa (baloldali szempontból) megbízható személy került ilyen pozícióba.

Mindez azonban kevés lehet, ha az állomány szimpátiáját nem nyerik meg, ha azok nem ítélik el kellő nyomatékkal a jobboldali beállítottaságú társaikat, feletteseiket. Ennek érdekében javaslatot tettek arra, hogy az átszervezés során nevelő tisztek is kerüljenek a szervezetbe. A honvédelmi minisztérium és a mögötte álló jobboldali pártok itt megint későn ébredtek. Nem vették észre az a veszélyt, amit egy pártbefolyás alatt álló nevelő, később politikai nevelő rendszer magában rejthet. Vagy ha sejtették is, mindenesetre túl nagy jelentőséget nem tulajdonítottak neki. Mivel ők maguk – a korábbi hagyományokat figyelembe véve – nem gondoltak a hadsereg politikai befolyásolására, ennek veszélyét kezdetben nem ismerték fel. Elleneztek ugyan a független nevelőtiszti státuszok létesítését, azonban (mivel ezek kezdetben olyan általános és nyilvánvaló nevelő szándék mögé rejtöztek, mint az írni, olvasni megtanítás, az újságolvasásra szoktatás, a szabadidő kultúralt eltöltésének megszervezése stb.) nem elleneztek ha egyes személyek beosztásukból fakadó kötelezettségeik ellátása mellett ilyen tevékenységet is folytatnak. S hogy tetézzék a hibát, hozzájárultak ahhoz, hogy a fegyveres erőknél és testületeknél legálisan működhessenek a parlamentben is mandátummal rendelkező politikai pártok alapszervezetei. A kiscsapat párt szervezeteinek kialakítása meg sem közelítette a kommunisták alapszervezetei megteremtésének gyorsaságát. Nem figyeltek oda arra sem, kik vállalkoztak a többlet erőfeszítésket igénylő nevelőmunka feladataira. Így az egész nevelői terület a kommunisták kezébe került.

Nevelőtiszteknek mondjuk őket, pedig igazából többségük csupán tiszthelyettes, tisztos, vagy néhányuk még az sem volt. Képzettségük, felkészítettségük sem volt túl magas, többségük műveltsége alig haladta meg társaikét.⁴ De baloldali elkötelezettségük voltak, nevelni akarták társaikat, s fokozatosan megteremtették képzésük, továbbképzésük feltételeit. Idővel pedig a magasabb parancsnokságon, később alárendelt szervezeteknél is, végül az alegységeknél is bizonyos felmentettséget, végül önálló státuszt nyertek. A honvédségen belül a határőr csapatok az elsők között voltak, ahol kialakították a nevelőtiszti rendszert. A Határőr Parancsnokságon nevelőtörzs, a zászlóalj- és századparancsnokságokon nevelőtisztek tevékenykedtek, igaz ez utóbbiak csak tiszthelyettesi rendfokozatban. A számukra szervezett nevelőtiszti tanfolyamon felkészítették őket az alegységeknél politikai tájékoztatás, oktatás, és agitáció végzésére. Miután az MKP két hónapos nevelőtiszti tanfolyamát elvégzettek tisztté léptették elő, jelentősen megnőtt a tisztikaron belül a kommunista elkötelezettségük száma. Az 1946. májusában beindított Határőr című lap az írásos és képes agitáció eszközével közvetlenül befolyásolta a sorozott állományt, jelentősen hozzájárulva azok politikai megnyeréséhez. Kitartó munkájuk eredményeként, fokozatosan maguk mellé állították a személyi állományt, formálták általános és politikai nézeteiket, végül megnyerték őket kampányaiknak, akcióiknak. Rövidesen döntő mértékben befolyásolták a személyi állomány politikai állásfoglalását.

Mindezek csak előkészítették a személyi állomány jobboldali beállítottaságú részére mért csapást. Ez pedig az állami szerveknél törvényileg kötelezően végrehajtott igazolási eljárás (közismerten: B-listázás) volt.⁵ Ennek során az államhatalmi és államigazgatási szerveknél megvizsgálták mindenki előéletét, s akiről feltételezhető volt a politikai összeesküvés, szélsőjobboldali szervezkedés, korrupció stb., vagy akár csak nem szimpatizált a népi demokrácia gondolatával, ez már elég oknak bizonyult ahhoz, hogy a baloldali „D”-tisztek adatokkal szolgáljanak, a baloldali személyügyesek előkészítsék és a baloldali vezetők eldöntsék a szervezetből való eltávolításukat. És mindehhez rendelkeztek az állomány túlnyomó többségének szimpátiájával, helyeslésével. A hadsereg egészénél, így a határ vadászoknál is. Az eljárás végére vezető beosztásokban csak kommunisták, esetleg néhány szociáldemokrata, vagy parasztpárti maradt. Később azok eltávolítására is sor került.⁶ Így már adott volt a határőrség kommunista elkötelezettsége, pedig a határőrség tiszti karában a rendszer által favorizált munkás-paraszt származású tisztek aránya még 1949. végén sem érte el a 27 %-ot, túlnyomó többségük is csupán főhadnagyi vagy annál alacsonyabb rendfokozattal rendelkezett. A tisztek nagy része – különösen magasabb beosztásokban – bár támogatta a politikai rendszert, azonban un. „régitiszt” volt, többet közülük osztályellenségnek tekintettek

Ennek fényében érthető, hogy az ilyen arányú elkötelezettség még mindig nem elégítette ki a hatalomra törő kommunista vezetőket. Tudták, hogy ez számukra csupán egy viszonylag kedvező állapot, ami meg is változhat. Ennek elkerülése érdekében elérték, hogy vezető beosztások betöltésére csak az általuk megbízhatónak ítélt tisztek közül tettek javaslatot. Az eltávolítások révén azonban a

tiszti, tiszthelyettesi szaktudásban számottevő úr keletkezett. Ezért szakmai képzést és továbbképzést szerveztek. A kommunista vezetőknek gondjuk volt arra, hogy beiskolázásra csak megbízható személyek kerülhettek. Így a lehetőségét is kizárták annak, hogy egy, a szükséges szakmai végzettséggel nem rendelkező nem kellően elkötelezett tiszt vezetővé válhasson. Annak érdekében pedig, hogy a határőrségnél ne támadjon hiány elkötelezett káderből, (a fegyveres szervek többijéhez hasonló módon) osztályszemléletűvé tették a szervezet feltöltését. Nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a határőrséghez elsősorban munkás és paraszt fiatalokat vonultassanak be, és szinte kizárólag közülük kerülhetett ki a továbbtanulásra, továbbképzésre kiválasztottak köre.

A baloldal hatalomra jutását, majd a koalíciós kormányzás felszámolását, a proletár diktatúra megteremtését követően nyíltan és akadálytalanul érvényesülhetett a kommunista párt káderpolitikája. Az MKP Politikai Bizottságának 1948. január 29-i határozata előírta, hogy a honvédelem minden kérdésében a Szovjetunióra és annak tapasztalataira kell támaszkodni. Rövidesen szovjet tanácsadók jelentek meg minden területen és szinten, tanácsaikkal, javaslataikkal nem volt tanácsos szembeszállni. Ezek tanácsadói munkájuk mellett feltérképezték maguknak a teljes tiszti, tiszthelyettesi állományt és csak a megfelelő alkalomra vártak, hogy kikényszerítsék káderpolitikai akaratukat. Ennek az ideje 1949. végén jött el, azonban a körülmények jó megértéséhez ajánlatos a röviden áttekinteni a kommunista párt belbiztonsági koncepciójának kialakulását.

Ennek az állambiztonsági koncepciónak a gyökerei egyrészt a Szovjetunió, másrészt az illegálisból kilépő Magyar Kommunista Párt (később MDP) politikai gyakorlatában keresendők. A kommunisták kezdettől fogva nagy súlyt helyeztek belügyi, rendőrségi pozíciók kialakítására, majd bővítésére. Már 1946-ban befolyásuk alatt álló államvédelmi osztályt hoztak létre a Magyar Állami Rendőrség szervezetében, amely a következő évek politikai harcaiban igen komoly és hatékony fegyvernek bizonyult kezükben. A politikai hatalom megszerzése után ennek továbbfejlesztésében látták vezető szerepük megtartásának egyik legfontosabb zálogát. Egy – a Belügyminisztérium egészét érintő – átszervezés során az államvédelmi szervezetet függetlenítették a rendőrségtől, s a határ-, folyam- és légi közlekedés rendészeti hatóságainak, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságnak, valamint az útleveél alosztálynak a beolvasztásával a Belügyminisztérium egyik közvetlen szerveként működő BM Államvédelmi Hatóságot hoztak létre. Ez a szovjet belbiztonsági rendszerhez igazodó hatóság nagy jelentőségű szervezetté vált, s bár már rendelkezett karhatalmi alakulatok felett is, még nem volt igazán elegendő nagyságú erő ahhoz, hogy az egész országban, minden körülmények között biztosítsa a kommunista vezetők kizárólagos hatalmát. Jól érzékelték ezt a hatalom új birtokosai, ezért – nem kevés moszkvai ösztönzésre – úgy döntöttek, hogy teljes egészében átveszik és Magyarországon is megvalósítják a Szovjetunió belbiztonsági rendszerét, hiszen az jól bevált, eredményesen működő rendszer. (Ugyanez a rendszer épült ki a szovjet befolyás alatt álló országok mindegyikében, még Jugoszláviában is).

A kommunista vezetés 1949 végére látta elérkezettnek az időt arra, hogy Magyarországon is maradéktalanul megvalósítsa a szovjet típusú belbiztonsági rendszert, ezért a Minisztertanács 4.353/1949. sz. rendeletével 1950. január 1-től a BM ÁVH-t a Belügyminisztérium, a határőrséget és a katonai elhárítást pedig a Honvédelmi Minisztérium szervezetéről leválasztották, s belőlük önálló szervezetet, az országos főhatóságként működő Államvédelmi Hatóságot (ÁVH) hozták létre.⁷

Maga az egész állambiztonsági rendszer, ezen belül az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom szervezete egyértelmű szovjet sugallatra és szoros asszisztencia mellett született meg. Ennek kidolgozása, majd megvalósítása adta a lehetőséget a szovjet tanácsadók kezébe, hogy a szervezet mélyreható átalakításával egyidejűleg kikényszerítsék káderpolitikai elképzeléseik megvalósítását is és eltávolítsák mindazokat a szervezetből, akiknek az elvűségét illetően kételyeik támadtak. Az ÁVH vezetőjének 041. sz. parancsával elrendelt átalakítás olyan mértékű személy- és eszközmozgást eredményezett, hogy azt csak egy teljes év leforgása alatt, fokozatosan, 1951. januárjára lehetett végrehajtani.

Az átalárendelés kezdetén önként kérte áthelyezését a honvédség más alakulatához az akkori főparancsnok, SZALVAY Mihály. Ő a spanyol szabadságharc egyik kiemelkedő magyar katonai vezetője volt, nagy tekintélyt szerzett magának a nemzetközi munkásmozgalomban, ugyanakkor a magyar kommunista vezetők számára – éppen nyugatos múltja miatt – nem volt annyira megbízható, hogy az állambiztonsági szervezet fegyveres erejének élén álljon, így készségesen támogatták áthelyezési kérelmét.

Kevésbé kesztyűs kézzel bántak azonban el a honvéd határőrség többi vezetőjével. Azonnali hatállyal felmentették a főparancsnok helyetteseit, az összes osztályvezetőt, és valamennyi határvadász (rövidesen határőr) zászlóalj élére államvédelmi tisztet neveztek ki, akik legfeljebb, ha felszínes határőrizeti ismeretekkel rendelkeztek, viszont a szovjetrendszer megbízható káderei voltak. Bizonyára

ez is oka volt annak, hogy a szovjet tanácsadók által közvetített szovjet szervezet, eljárás, szabályzat, stb. olyan gyorsan gyökeret vert az Államvédelmi Hatóság részévé vált Határőrségnél.

A vezetésben kialakult helyzetet jól érzékelteti a Határőrség és belső karhatalom élére állított első két parancsnok példája. SZALVAY vezérőrnagytól a parancsnoki feladatokat KAJLI József államvédelmi alezredes vette át. Neki ugyan soha semmi köze nem volt a határőrséghez, viszont megbízható, kipróbált, régi államvédelmis elvtárs volt. Helyzete mégsem a szakértelem teljes hiánya miatt vált kritikkussá, hanem úgy mond „túlzott avantgardizmusa” miatt. Olyan szélsőségesen radikális magatartást tanúsított a szervezet élén, hogy az még a liberalizmussal cseppet sem illelhető kommunista vezetőket is kompromittálta. Fél év után le is kellett váltani. Utódául RÁKOSI Mátyás a szakszervezeti mozgalom egyik vezetőjét, PIROS Lászlót kérte fel. (Ennek a felkérésnek persze lehetetlen volt nemet mondani.) Elődjével ellentétben PIROS már rendelkezett határőr múlttal: a háborúban határ vadász tizedesként szerzett tapasztalatokat, amelyekkel ekkor az egész határőrség vezetését vezérőrnagyként kellett ellátnia. E két példa is jól érzékelteti, milyen kín volt a kommunista vezetésnek megfelelő szakembereket biztosítani a legfontosabb posztokra, mégis, ennek ellenére a kiválasztás során elsődlegességet biztosítottak a politikai megbízhatóságnak.

1950-ben valamennyi őrsparancsnoki és politikai helyettesi beosztásba - déli és nyugati viszonylatban őrsparancsnok helyettesi beosztásba is - tiszteket, szolgálatvezetői beosztásba pedig tiszthelyetteseket terveztek ki, azonban ennek személyi feltételeit csak fokozatosan tudták megeremteni. Rajtuk kívül a sorozott állományú határszolgálatos és a kiképzési tiszthelyettesek vagy tisztések, valamint a rajparancsnokok tartoztak az őrsparancsnoki állományához. Egyes főirányban lévő őrsöket hivatásos kutyavezető tiszthelyettesekkel is megerősítettek.⁸

A parancsnoki állomány szakmai hozzáértése – a szakértelemmel rendelkező régi tisztek leszerelése és az új, elkötelezett, de szakismeretekkel, tapasztalatokkal nem rendelkező ÁVH-s tisztek kinevezése következtében – kezdetben csapnivaló volt, s csupán a szovjet tanácsadók segítségével őrizhették meg a szervezet működőképességét. Ez persze a szovjet minta szolgálai másolását is jelentette egyúttal. Idővel azután szakmai tapasztalatokkal is gazdagodtak, de vezetés színvonalának számottevő javulása csak a hasonlóan elkötelezett, de az iskolákból már jobban felkészítve kikerülő fiatal tisztek szolgálatba állításával, 1952 után következett be. Az új tiszti káderek pedig néhány év alatt a vezetés minden szintjén meghatározó tényezőkké váltak.

Nagy gondot fordítottak az alárendelt parancsnokok felkészítésére, mindegyiket azonban képzési céllal nem vonhatták ki egyszerre a szolgálatból ezért egy ideig a határőrizeti tapasztalatok több napos összevonásokon történő feldolgozása volt az egyetlen lehetőség tömeges képzésükre. A határőr szervezetek irányítása parancsok, utasítások kiadásával és végrehajtásuk módszeres számonkérésével valósult meg. A direktívák olyan részletességgel írták elő a feladatokat, hogy az alárendelt parancsnokoknak vajmi kevés önállóságuk maradt, tevékenységükben gyakran csak a tételes végrehajtásra szorítkozhattak.

A határőrségnek az ÁVH szervezetébe illesztését követően alapvetően megváltoztatták a tisztikarának az összetételét is, ezzel kívánták biztosítani e testületnél is az államvédelmi szervezet elkötelezettségét, osztályhűségét. Az átszervezéshez kapcsolt politikai tisztogatás során 168 tisztet és 248 tiszthelyestest távolítottak el a testületből. Ezzel megfosztották a határőrséget az eltávolításra kerülők tapasztalataitól, aminek a következményeit az egész határőrség, különösen pedig a parancsnokságok hosszú ideig érezhették. A „régii” tisztek megmaradt szűk rétege pedig az 1954. utáni létszámcsökkenések áldozata lett.

Az eltávolítottak helyének feltöltésére és az új szervezet fokozottabb igényeinek kielégítésére több száz munkás és paraszti származású - elsősorban MDP-tag (Magyar Dolgozók Pártja volt akkoriban a kommunista párt neve) - fiatalokat vettek fel a hivatásos állományba, gondosan ügyelve a származás szerinti összetétel adminisztratív szempontjára. 1952 elejére az 1454 fős tisztikar 88,6 %-a már "új tiszt" volt, azaz olyan - szinte kizárólag munkás és paraszti származású - fiatal, akit származása, politikai elkötelezettsége alapján választottak ki és gyorsított tanfolyamokon készítettek fel tiszti beosztásra, és aki társadalmi emelkedését kizárólagosan a szocialista rendszernek köszönhette. Ezzel persze alaposan visszaesett a hivatásos állomány katonai képzettségének színvonala, aminek számottevő javulását csak 1950-es évek közepe felé, az új tiszti iskolák első évfolyamainak szolgálatba állásával lehetett észlelni.⁹

A határőrség legénységi állománya sorozás és behívás útján került állományba. A besorozott legénység szolgálati ideje az időszak nagyobbik részében 3 év volt, aminek elteltével kérhette a továbbszolgálat engedélyezését, illetve a hivatásos állományba vételt. Elnevezésükre az ÁVH vezetője 1951-ben a korábbi „államvédelmi őr” helyett az „államvédelmi honvéd”, néhány hónappal később pedig az

„államvédelmi határőr” rendfokozati elnevezést vezette be, továbbá elrendelte a korábban használatos „bajtárs” helyett az „elvtárs” megszólítást.¹⁰

A szovjet szabályzatok adaptálása, a szovjet határőrizeti rendszer magyarországi megvalósítása, valamint a vezetők Szovjetunió iránti elkötelezettségének biztosítása megkívánta, hogy a határőrség vezető beosztású tisztjei a Szovjetunióban végezzék a magasabb katonai iskolákat, tanfolyamokat, a helyszínen tanulmányozva a szovjet határőrizet gyakorlati kérdéseit. Az onnan visszatért határőr tisztek elkötelezettsége nyilvánvaló volt, előttük biztos karrier nyílt.

Mire sikerült biztosítani egy igazán megbízható, kommunista elkötelezettségű párt-fegyveres erőt, addigra a kül- és belpolitikai körülményekben beállt alapvető változások nem csak megkérdőjelezték az addig elért eredményeket, hanem megindítottak egy súlyos következményekkel járó „kiigazítást” is a kádermunkában.

SZTÁLIN halálát követő szervezeti változások, a szervezet belügyi alárendeltségbe kerülése alig érintette a kádermunkát, a határőrség humán viszonyait. Sokkal inkább a gazdaságpolitika kiigazítására tett intézkedések, ezeken belül a fegyveres szervek költségvetésére és létszámgazdálkodására tett szigorító intézkedések. Mivel csökkent a háborús feszültség indokolatlanná vált a felfejlesztett fegyveres erők és testületek magas létszámának fenntartása, ezért több éven keresztül és több lépcsőben erőteljesen csökkentették ezek állományát. Nem került el ez a határőrséget sem, létszámát erőteljesen csökkentették, szervezetét leépítették. 1954 novemberében a határőrségnél is végrehajtották a fegyveres erők egészét érintő létszámcsökkentés első hullámát. Ez csak a határőrség esetében több mint 3000 fős csökkentést jelentett. Alegységeket szüntettek meg, s több viszonylatban egész (zászlóalj) vezetési szinteket számoltak föl.¹¹

Az egymást követő létszámcsökkentések elbizonytalanították a hivatásos állományt. Nagyon sok, korábbi társadalmi közegéből kiemelt munkás és paraszt fiatal biztos egzisztenciát látott a fegyveres pályán, s most azzal kellett szembesülniük, hogy feleslegessé váltak, sokukat leszerelték, holott korábbi gyökereik már elszakadtak, s a válságban lévő gazdaságba visszailleszkedni amúgy sem volt könnyű.¹²

Hasonló hatást fejtett ki az állományra a korábbi visszaélések, túlkapások kivizsgálására tett kormányzati, minisztériális lépések. Addig arra nevelték, képezték őket, hogy a proletárhatalom védelme érdekében könyörtelenül le kell számolni az osztályellenséggel, az osztályharcban nem lehet engedelményeket tenni, s hogy a forradalmi erőszak a nép érdekeit szolgálja. 1953 után pedig azt kezdték látni, hogy egyiküket is, másikat is felfüggesztik, vizsgálat alá vetik, elmarasztalják. A korábbi külső ellenség már nem ellenség, akire korábban azt mondták, hogy belső ellenség, azt rehabilitálják, akivel együtt szolgáltak arról kiderül, hogy rossz ügyet és rosszul szolgált, stb. Mindezek elbizonytalanították a személyi állományt, amely egzisztenciájában érezte fenyegetve magát, ezért senki nem mert politikai kérdésben állást foglalni, nehogy később emiatt érje vád. A határőrség személyi állományát ilyen előzmények után 1956. őszén teljesen felkészületlenül érték a belpolitikai események.¹³

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a kommunista párt a második világháborút követően igen aktív, kezdeményező és következetes káderpolitikát valósított meg a fegyveres szervezeteknél, ezeken belül pedig a határőrségnél. Ennek eredményeként maga mellé állította a testület személyi állományát, szilárd támaszra találva bennük. A hatalom megragadása után is következetes és agresszív személyügyi munkával biztosította elkötelezettségüket. A politikai hibák és azok kényszerű kiigazítására tett lépések azonban az 1950-es évek közepe felé megbontották a személyi állomány töretlen hitét, az egzisztenciális bizonytalanság pedig teret engedett a kommunista politikában való kételkedésnek, s ez a korábbi évek következetes kommunista értékrendű kádermunkájának a kudarcát is jelentette.

Jegyzetek:

¹ - MUCS Sándor: Adatok a magyar határőrség 1945. utáni történetéhez (1945. február – 1946. március). *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXVI. évf. (1963) 2. sz. 18. p. ;

- ZENTAI Vilmos honvédelmi államtitkár levele SZAKASITS Árpád főtitkárhoz (1946. augusztus 4.) MSZMP párttörténeti intézet levéltára: 283. f. 10/260. ö.e.

² KESERŰ István: *A határőrség megalakulása és tevékenysége a népi demokratikus forradalom időszakában*. Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1985. 189. p.

³ KORNIS Pál: *Tanúként jelentkezem*. Budapest, 1988, Zrínyi.

⁴ MUCS: op. cit. 20. p.

⁵ - KESERŰ: op. cit. 204. p.;

- Szociáldemokrata vezetők Pro memoria levele az SZDP központi titkárságához (1946. június 22.) MSZMP PTIL 283. f. 10/279. ö.e. 8/a,b.

⁶ - SZDP Tolna megyei szervezete titkárnak levele SZAKASITS Árpád főtitkárhoz (1947. május 19.) MSZMP PTIL 283. f. 10/276. ö.e.;

- REISINGER Ferenc belügyi államtitkár levele az SZDP vezetőségéhez (1946. július 16.)

⁷ GÁSPÁR László: *A határőrség fejlődése 1950-1956*. Egyetemi doktori értekezés (ZMKA). Kézirat. Budapest, 1989. 78. p.

⁸ Határőrség irattára (HI) 0195 Pk. Klgs.-1951.

⁹ GÁSPÁR: op. cit. 96. p.

¹⁰ - HI-045/1951. ÁVH. T. biz.;

- HI-087/1951. ÁVH. T. biz.;

¹¹ PARÁDI József (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

¹² KESERŰ István – PARÁDI József: *A magyar határőrizet története, hagyományai*. Budapest, 1990, Határország.

¹³ KESERŰ István – PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990*. Budapest, 1990, Határország.